

אדירי תורה

תולדות חיבורם של גדולי ישראל גאוני וגדולי תורה שלא התפרסמו ספריהם

ספר נחלת יהושע

תולדות חיי המחבר והספר

הספר הק' "נחלת יהושע" חיבר הרה"ק רבי יהושע העשיל אפרתי זצוק"ל אב"ד ואדמו"ר ב"האליוב" שבגליציה, הרה"ק רבי יהושע העשיל זצוק"ל נולד סביבות שנת תק"מ לאביו רבי יעקבא בן הגאון רבי צבי מחכמי ברוד ומייסד בית המדרש "אפרתי" בברוד, מגזע הרבי ר' העשיל מקראקא זצ"ל. הרה"ק רבי יהושע העשיל עלה ונתעלה בבית מדרשו של הרה"ק האוהב ישראל מאפטא זצוק"ל והיה נחשב כתלמידו המובהק, שתה בצמא את דבריו והיה דבוק מאוד בדרכיו עד שהיה הולך רגלי לשהות במחיצתו, ו"על יסודות אמריו בנה ושיכלל את חידושי המופלאים". שימוש ברבנות "טארטיקאב", ואח"כ ב"פאמארין", ובסוף ימיו היה אב"ד חאליוב.

הרה"ק רבי יהושע העשיל זצוק"ל היה מפורסם כצדיק נשגב ואיש קדוש, ונהרו אליו חסידים להסתופף בצילו כשהיה "קול ה' חוצב להבות אש מדבר מתוך גרונו". גם היה נודע כפועל ישועות. מפורסם המעשה אשר רבו הק' בעל אוהב ישראל מאפטא אמר עליו שזכה לגילוי אליהו, פעם אחת בדרכו להסתופף בצילו של רבו הק' לחוג את חג הקדוש במחיצתו, עצרו אותו השומרים אצל הגבול ורצו למנועו מלעבור הגבול, והנה לפתע צ"ד ייטשל" אחד וניגש לשומרים ושיחד אותם, בוהסיו בפקידה "שלחו מהר את היהודי הזה", באותו שעה מסר לרבינו גביע כסף ואמר לו "בגביע הזה תקדש על היין", כהגיע לרבו גילה לו רבו שאותו "דייטשל" היה אליהו הנביא זכור לטוב, גביע זה היה בביתו עד יום

¹ מקור השם "אפרתי" הוא מהא דהיה יחוס המשפחה עולה עד רש"י ודוד המלך, "בן איש אפרתי מבית לחם יהודה ושמו ישי".

² מעט הוא הידועה על תולדותיו בראשית דרכו.

³ נכדו הג' ר' שמעון אפרתי זצ"ל [עיין עוד להלן] בהקדמת הספר.

⁴ מתוך מכתב בספר מליצי אש שכתב הג' ר' אליהו ראון זצ"ל מאושפיצין, ממה ששמע מבני משפחתו אודות רבינו זצוק"ל.

⁵ כן סיפר נכדו הנ"ל בהקדמה על הספר ממה ששמע "בבית אבי אבא הרה"ק ר' מרדכי אפרתי זצ"ל [בן הרה"ק ר' ראובן דוד זצוק"ל בן רבינו] שהוא עצמו היה נודע "כצדיק גוזר והקב"ה מקיים" וכו' לפני אמירת ההגדה של פסח, והיו עיניו הטהורות זולגות דמעות ובפיו הקדוש היה אומר "אם אנתנו לא זוכים לראות הפמליא של מעלה הרי זקיני הקדוש בעל תחלת יהושע זכה והיה לו גילוי אליהו" וממשיך בהסיפור הנ"ל.

פטירתו, ובו ביום נעלם ולא נודע מקומו. רבי יהושע העשיל זצוק"ל נפטר בשנת תרי"ב בהשאירו אחריו בנו יחידו הרה"ק רבי ראובן דוד זצוק"ל מ"מ בעיר חאליוב, וחתניו הגאונים זצ"ל.

הספר נחלת יהושע נדפס בשנת תרי"ד מיד לאחר פטירתו ע"י חסידיו, בהשתדלות בנו הרה"ק רבי ראובן זצוק"ל שכ' גם הקדמה להספר, הספר נכתב על ידי בעל נכדתו ה"ה הגה"צ ר' יוסף זצ"ל מעיר העליטש בהסכמת והדרכת זקינו הק'. הנכד הכותב מתאר - בהקדמה שכתב גם הוא - אופן כתיבת הספר ביחד עם זקנו הק', הוא היה כותב מילה במילה ממה שאמר רבינו בכל שבת וגם לפעמים הוסיף רבינו ד"ת בימי חול לכתוב, דקדק ולא הוסיף על הלשון מידי "אפי' נקודתא זעירא", והוא מפני "דאמר [רבינו] דבנאמרו נכלל כמה וכמה סודות נפלאים כפי אשר ישיג יד שכלו של כל איש ואיש היודע ומעמיק בדבריו", לאחר הכתיבה היה מראה את כתביו לזקינו וזקינו הנהנה מעבודותיו. רק בסוף שנותיו ממש הסכים להעלות על הכתב דברי תורתו, והדברי תורה של הספר הוא רק מהשנה וחצי האחרון של ימי חייו - מפרשת בראשית שנת תרי"א עד פרשת נשא שנת תרי"ב.⁶

מיוחד הוא הספר הזה "נחלת יהושע" שמפני "טעם הכמוס אותו" בנוי הוא בעיקר ליישב פירש רש"י מקושיות הרמב"ן ושאר מפרשי התורה, ולפרשם על פי מאמרי הזוהר הק' וכתבי האר"י ודרכי העבודה⁸. גם הרבה להביא מתורת רבותיו בעיקר ממה ששמע "ממורינו הגאון הקדוש ממעזביש זלה"ה"⁹ ועוד צדיקי דורו, ה"ה הגה"ק בעל דברות שלמה מלוצק זצוק"ל, וממה ששמע "מהרב הצדיק הקדוש ר' ישראל מרוזין זללה"ה". הספר היה ספר נדיר ביותר שלא נדפס רק פעם אחת, עד שבא נכדו

⁶ והוסיף הכותב זצ"ל, "כי דעו נאמנה כי אם זכינו לכל אמרותיו הטהורים היו נשארו כמה וכמה חבילות כתבים מתוקים מדבש אלא דלא היה רצונו בכך".

⁷ הקדמת הכותב זצ"ל, ונכדו הג' ר' שמעון הנ"ל מגלה סוד לפי מה ששמע "מאחד מצדיקי הדור", דהכונה היה לפי מש"כ בהקדמה לספר מגיני שלמה שרש"י בא לו בחלום ואמר לו "אשריך בעוה" וטוב לך בעוה"ב שבביל שאתה מציל אותי מפי אריות" עיי"ש באריכות.

⁸ מן הראוי לציין מה שכבר כתבו קדמאי ובתראי שדברי רש"י הם מיוסדים על פי תורת הח"ן, ונציין איהו מקורות כפי מה שלקטו אחרים [הרב יעקב חיים סופר שליט"א, והרב יהושע מונשיין ז"ל, בקובץ צפונות י ו"א], בשו"ת בית יוסף כתב הגאון רבי יצחק קארו דודו של הבית יוסף, זו"ל [ונראה לי שגם רש"י ז"ל כוונתו כל מה שכתב הרמב"ן ז"ל [שכ' שהענין הוא סוד גדול] שרש"י ז"ל היה גם הוא היה מקובל. וכן בספר שם הגדולים להחיד"א ערך רש"י מאריך ד"רש"י היה לו יד ושם בקבלה", והגאון היעב"ץ כ' זו"ל "ומשם נראה דיותר שהיה רש"י הפרשן חכם תלמודי, עוד היה מקובל נאמן". ובספר חסדי דוד להגאון רבי דוד

הג' רבי שמעון אפרתי¹⁰ זצ"ל והדפיסו במהדורת צילום בשנת תשל"ד לאחר שמצא עותק אחד, ושוב נדפס ע"י נכד המחבר הרב חיים יהושע העשיל באב"ד במהדורא מחודשת בשנת תשנ"ז.¹¹

• מדברי תורתו

וכל הארץ באו מצרים לשבור אל יוסף, פרש"י "ואם תפרשוהו כסדרו הי' צריך לכתוב לשבור מן יוסף", ויבואר אמאי לא נכתב כן בתורה, והיינו דבענין הלקיחה היו חילוק לפי ענין התקרבות הקונים אצל יוסף, כמו דמצינו במדרש דהוי התבואה מתרבת במצרים ובאו אצל יוסף וצוה להם שימולו עצמם ויתקרבו עצמם אליו, והוי תלוי בזה אם אחד לא קירב עצמו כראוי אליו לא הוי התבואה מתברכת אצלו, והיה רואה בה סימן רעבון בזמן קצר, ואם קירב עצמו יותר הו"ל לזמן יותר, וכן היו מדריגות מדריגות, עד אם אחד קירב עצמו ביותר אליו נעשה הוא ג"כ בבחינת יוסף, במה שלקח היה יכול למכור גם לאחרים ג"כ. וכן נמי בדרך העבודה בהתקרבות אל הצדיקים כל מה שאחד מקרב עצמו יותר אל הצדיק כן מקבל ממנו, ויכול להתקרב עצמו כ"כ אל הצדיק עד שהיה היא מקבל שיוכל להיות משפיע. וזהו פי' וכל הארץ באו מצרימה לשבור, והשבירה תלוי "אל יוסף", היינו כפי שהתקרב עצמו אל יוסף. וגם נמי כל מה שמתקרבין אל הצדיק ורוצין לקבל ממנו נתוסף כח בהצדיק שיוכל להשפיעם, נמצא דהם ג"כ משפיעים להצדיק, וזהו "וכל הארץ באו לשבור", ועי"ז שבאו לשבור נעשו לשבור "אל יוסף", דהם נתנו בו כח וחיות שיוכל להשפיעם כמו שבארנו, עכ"ל. (מקץ)

פארדו כ' "דמוכח בהדיא שרוח ה' נוססה בו ברבינו רש"י ושהיה בקי הרבה מאד במעשה מרכבה". ובספר מחשבת חרוץ להגה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זצוק"ל כ' "ודברי רש"י ז"ל נאמנו על דרך הסוד כידוע". ובחומש היכל הברכה מהרה"ק מקאמרנא זצוק"ל כ' "מון הריב"ש אמר דפשוטו של רש"י הוא באצילות". ובשו"ת דברי חיים כ' "ורש"י ז"ל היה מקובל גדול כנראה מכמה מקומות וכו'" ועוד ועוד.

⁹ הוא מביא מרבו דבר נורא אודות אמירת תורה, "שמענו ממורינו הגאון הקדוש זלה"ה דאמר אילו היו שרפים ואופנים מבינים תורת לא הייתי אומר, אלא תורת היא בלתי לה' בלבדו". ומבאר רבינו כוונתו כדרכו.

¹⁰ הוא כתב הקדמה על הספר כנ"ל וכ' תולדות משפחת רבינו, הג' ר' שמעון היה תלמיד ישיבת חכמי לובלין שימש כרב ובעל מכשיר בארץ ישראל עד פטירתו בשנת תשמ"ח. [בנו הוא הג' ר' יוסף אפרתי שליט"א נ"ב של הגה"צ רבי יוסף שלו אלישיב זצ"ל].

¹¹ לאחרונה נתפרסמו כמה דברי תורה מהספר בספר הק' "אמרות טהורות" של הרה"ק מראחמיסטריווקא ארה"ב זצוק"ל, ורבים וטובים שואלים מי הוא המחבר הק' הזה.